

Sarah Harrison

*Een pad vol
wilde bloemen*

Uit het Engels vertaald door Annet Mons

VAN HOLKEMA & WARENDORF
Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv, Houten – Antwerpen

Oorspronkelijke titel: *The Wildflower Path*
Vertaling: Annet Mons
Omslagontwerp: Johannes Wiebel | punchdesign, München
Omslagfoto: Sergey Uryadnikov, koko tewan en Masson |
Shutterstock.com
Opmaak: ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 00 33365 3 | NUR 302

© 2013 Sarah Harrison
© 2014 Nederlandstalige uitgave: Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv,
Houten – Antwerpen
Eerste druk 2014
First published by Orion Books Ltd, London.

www.sarah-harrison.net
www.unieboekspectrum.nl

Van Holkema & Warendorf maakt deel uit van
Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv
Postbus 97, 3990 DB Houten

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 Auteurswet 1912, juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB, Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken dient men zich tot de uitgever te wenden.

Kerstavond 1999

Er zaten nu meer dan duizend mensen in de kerk. De verzamelde lichaamswarmte van de gemeente steeg op en ging ergens hoog in de waaiergewelven verloren. Evie en Kate, die halverwege het schip aan de noordzijde zaten, hadden eersterangs kaartjes maar ze hadden hier toch vroeg moeten zijn en de kou van de vloertegels begon gemeen op te trekken.

Evie tastte naar haar grootmoeders hand om de temperatuur ervan te schatten. Buiten was het op zijn zachtst gezegd guur en het begon al snel donker te worden, met de belofte van een heldere vriesnacht. Hierbinnen was het gedempt verlicht en de volle banken verspreidden een verwachtingsvol gemurmel, als van golven op een kiezelstrand. De stenen pilaren rezen tot hoog in de kerk. De met kaarsen verlichte koorbanken schitterden. Er hing een ongekend bijzondere stemming, en iedereen beseftte dat. Evie deed haar ogen even dicht om heel intens te denken aan degenen die niet hier waren; en aan Raff, die samen met de anderen op de binnenkomst van het koor wachtte. Dit doordringende, verlangende gevoel – was dit soms hoe het voelde om te bidden?

Kate voelde het kneepje van de hand en ze stelde het op prijs. Haar kleindochter was geen bijzonder demonstratief meisje en ze had al zoveel aan haar hoofd op deze altijd hectische dag dat het heel lief van haar was om ook nog eens een oude dame naar de kerk te vergezellen. Het werd zeer gewaardeerd. Het minste wat Kate kon doen, was er ten volle van genieten. De hemel mocht weten hoe degenen die in de rij stonden zich zouden voelen. Maar... o! Hoe vaak ze hier

ook kwam, nooit kreeg ze genoeg van de indrukwekkende schoonheid van dit gebouw. Ze boog haar hoofd achterover en staarde vol bewondering omhoog. Alleen al om hier te kunnen zitten, weg van alle jachtige inkopen, de ingeblikte popmuziek en het bombardement aan reclames was balsem voor haar ziel. Vrede – daar hoopte ze op, voor hen allemaal. Vrede en kracht, op deze beladen dag vol herinneringen, verdriet en hoop, vooral voor haar.

Ze sloot haar ogen een seconde, en toen ze ze weer opendeed, zat Evie naar haar te kijken.

‘Alles goed, oma?’

‘Ja hoor, prima.’

‘Mis je Stella erg?’

‘Ja,’ zei Kate. ‘Ik mis haar. Maar ik weet zeker dat ze ons niet mist. En ik wens haar niet terug.’

De eerste kleine gestalten van het koor verschenen in de zuidelijke deuropening. De gemeente ging staan, met een geluid als van een reusachtige zucht. Er daalde een zachte deken van stilte over hen neer. Sneeuw op sneeuw... Deze keer was het Kate die naar Evies hand tastte en die stevig vasthield.

Evie deed haar ogen dicht toen de zuivere enkele stem in de stille lucht als een rooksliert omhoogkrulde. Na een paar seconden kon ze zich niet bedwingen en keek achterom. Zo’n twintig rijen achter zich kon ze, door een opening in de rijen warm aangeklede mensen, duidelijk vergroot als door een kijkgaatje, de kaarsrechte rug van de koordirigent zien.

Gloeiend van trots en emotie keek ze over het middenpad naar de banken aan de overkant, gegrepen door dit moment; al die betoverde gezichten, al die geheugens die het zouden vasthouden, al die stemmen die het zouden beschrijven in de komende jaren.

Terwijl ze de gezichten afzocht werden haar ogen als door een magneet getrokken naar het ene gezicht dat ze herkende. Hoewel ze tegen zichzelf zei dat dit toch echt niet waar kon zijn, besepte ze dat hij het was. Zijn gezicht, en profiel, aandachtig luisterend, stond vermoeid en geamuseerd, met iets van een droevige glimlach. Die oude, onver-

woestbare charme, zelfs hier. Veranderd, maar niet onherkenbaar, nog steeds even geliefd en net zo woestmakend vertrouwd als haar eigen spiegelbeeld.

Bij het tweede couplet zetten het orgel en de voltallige gemeente in, het bracht een warme donder aan geluid teweeg en Evie ontspande zich.

1

1944-1946

De oudste herinneringen van Stella vormden een wonderlijk mengelmoes – wanordelijk maar gescheiden, levendig en duidelijk, als de verzameling oude knopen die haar grootmoeder van vaderszijde in een satijnen zakdoekentasje bewaarde.

De allereerste (ze was er bijna zeker van dat ze die niet van horen zeggen had) was van de V2's. In elk geval had ze aan het eind van de oorlog samen met haar moeder een tijdje in het zuiden van Londen gewoond, in het (in haar ogen) grote en sombere huis van oudoom Aubrey, voordat ze zich bij haar vader in Berlijn voegden. Ze had beslist een duidelijke herinnering aan hoe ze moeizaam de trappen opklimde naar de slaapkamer die ze op de derde verdieping met haar moeder deelde. Er lagen verschillende soorten lopers op de trappen, beginnend met een dikke, wollige vol rode en paarse bloemen en een zwart-met-rode rand. Die maakte plaats voor een met een paisley-motief van verschoten mauve, en daarna kwam er een effen donker-rode, met slijtplekken van harig beige jute. Hetzelfde gold voor de treden waarvan de zijkanten tussen de benedenverdieping en de twee volgende glanzend bruin waren gelakt, gevolgd door een dof en gehavend zwart. (Er was een kelder vol oude hutkoffers, bloempotten en oude spullen, maar de trap naar beneden was van ijskoud grijs beton.) Ze maakten vaak grapjes over hoe ze samen in 'de dienstbodekamers' waren beland, alsof ze daarheen verbannen waren, maar Kate had die kamer in werkelijkheid gekozen omdat hij, hoewel laag van plafond, ruim was en min of meer over een uitzicht beschikte.

'In Afrika, waar ik als kind woonde,' zei ze vaak op een verlangende, droevige toon, 'kon ik twee uur lang in een bepaalde richting op mijn

pony rijden en nog steeds op ons eigen land zijn. In Londen mag je van geluk spreken als je de volgende straat kunt zien.'

Zij konden niet van geluk spreken, ze konden de volgende straat niet zien, maar ze konden wel de achterkant van de huizen in die straat zien en ook de tuinen ertussenin. De huizen waren hoog, net als dit, maar van de achterkant gezien. Zonder de stoepen en portieken en veranda's en versieringen die ze de buitenwereld toonden, zagen ze er wat sjofel uit. Stella had op een middag, toen ze in de tuin was, eens goed gekeken en hun huis was aan de achterkant al niet anders. En de tuin zelf, die beneden zo indrukwekkend lang leek, beplant met reusachtige bomen, was van de bovenste verdieping af bekeken niet meer dan een strook tussen identieke stroken. Toch vonden ze het prettig om hoog te zitten.

Andere herinneringen aan dat huis: de maaltijden, waarvan ze hield vanwege het gevoel van veiligheid dat ze haar schonken – de manier waarop de volwassenen over en om haar heen praatten en haar prezen om haar eetlust. Het was niet moeilijk om braaf te zijn bij het eten. Ze hield van eten en ze was niet kieskeurig. 'Ze gaat lekker,' had haar oudoom Aubrey gezegd, een uitdrukking die meestal voor paarden werd gebruikt, maar toch een compliment, en een eigenschap waarvan ze op kostschool nog veel plezier zou hebben.

Nee, ze herinnerde zich de V2's echt – met het geronk dat geloei werd, daarna een hoog gejack, een wolfachtig gekrijs van naderend gevaar... Dan die afschuwelijke korte seconde van stilte wanneer je hart stilstond en je huid prikte en strak werd... En ten slotte de oorverdovende klap en het instorten van het huis van iemand anders, van leven dat aan flarden werd geblazen. Ze hadden geen Andersonschuilkelder in de tuin gehad, ze had pas later gehoord dat zulke dingen bestonden. Ze gingen bij luchtalarm altijd naar de kelder. Ze herinnerde zich de zware kilte van de treden en de lucht van het petroleumkachel-tje, en af en toe de spannende aanblik van oudoom Aubrey in zijn harige ochtendjas en op pantoffels, terwijl ze allemaal op kistjes bij elkaar zaten en naar bakeliet smakende thee uit een thermosfles dronken. En hoe ze daarna de volgende morgen weer naar boven gingen, stram en met uitpuilende ogen, en ontdekten dat bij hen alles in orde was maar dat er niet ver weg bergen rokend puin waren waar huizen hadden gestaan,

en de scherpe walm van smeulend gruis in de morgenlucht te ruiken was. Soms gingen Kate en zij boodschappen doen of moesten ze op stap op de dag na een luchtaanval, en dan moesten ze een omweg maken vanwege bomschade, en waren er mensen van de luchtbescherming, brandweerlieden en ambulancepersoneel bezig, zonder aandacht voor iets anders, moeizaam ploeterend tussen de voetgangers en de groepen uitgeputte dakloze mensen die als enige bezit nog slechts de kleren aan hun lijf hadden – vrouwen met baby's en bange kinderen met smalle gezichtjes, gewikkeld in ruwe bruine dekens, wat voor weer het ook was. 'In verband met de shock,' legde Kate uit. 'Daar word je koud en rillerig van.'

Deze ervaringen hadden de kleine Stella voornamelijk een besef van haar eigen geluk gegeven. Opnieuw had het Ongeluk iemand anders getroffen. Ze klampte zich vast aan haar kleine voorraad medelijden, dat nog niet door ervaringen was gevormd, om voor zichzelf te gebruiken wanneer dat ooit nodig mocht zijn.

Wat haar soms wel deed huilen was de afwezigheid van haar vader. Ze voelde heimwee naar hem, wilde hem aanraken, de ruwe stof van zijn uniform, het gladde prikken van zijn vage baardstoppels voelen wanneer hij haar 's avonds voorlas, zijn handen die weliswaar sterker waren dan die van haar moeder maar die aarzelender waren door gebrek aan ervaring, zijn aanstekelijke, zorgeloze lach, die de huid boven op zijn hoofd wat naar achteren deed bewegen zodat zijn hele gezicht werd gladgetrokken en jong leek. Ze wist dat Kate hem ook miste, want die begon te snauwen wanneer Stella er te vaak over klaagde.

'O, hij zal contact opnemen wanneer hij klaar is. De oorlog is binnenkort afgelopen,' zei ze dan, of iets in die richting, terwijl ze kortaf en vastberaden haar gevoelens weer snel in hun kistje stopte.

Oudoom Aubrey was een troost geweest. Kate had hem een 'rare ouwe knar' genoemd, maar wat dat ook mocht betekenen, volgens Stella kon het niet echt slecht zijn geweest. Hij was aardig, groot en fors en standvastig – ze geloofde bijna dat geen V2 het huis op Mapleton Road zou durven raken zolang hij er was –, en hoewel hij niet veel zei, vond ze hem altijd open en vriendelijk. Ze stapte 's ochtends altijd zijn kleedkamer binnen (een mannelijk territorium, volledig gescheiden van de grote kamer met twee bedden die hij met tante

I deelde), waarna ze op het smalle veldbed ging zitten met de ruwe deken die onder haar blote benen kriebelde en toekeek hoe hij de onveranderlijke rituelen van zijn mannelijk toilet volbracht: haren borstelen met twee borstels, schoenen poetsen, sokhouders aangespen, manchetknopen indoen, heftig gebruik van de kleeborstel – hij liet haar op het veldbed staan om de achterkant van zijn jasje te borstelen – en ten slotte het terugzetten van alles op de juiste plaats boven op de hoge ladenkast. Wanneer ze op het bed stond, kon ze zien dat de ladenkast een soort altaar was met alles symmetrisch voor de spiegel met zijn gedraaide zuilen opgesteld: de schildpadden manchetknopendoos, de gespikkelde ivoren schoenlepel, en de zilveren haarborstels met hun dikke, gele stekelharen. Er was een lade – de bovenste rechterlade – die geheimzinniger was. Aubrey haalde vaak een schone zakdoek uit deze la en stopte die opgevouwen in zijn broekzak, of een enkele keer in het borstzakje van zijn jasje. Daarna keek hij vaak in de la en rommelde er wat in, bewoog alle spullen bedachtzaam heen en weer alsof ze een potpourri vormden waaraan hij probeerde geur te ontlokken. Ze was te klein geweest om in deze la te kunnen kijken, dus bleef het een raadsel.

Aan de muur boven het bed hing een ingelijste foto van een schoolrugbyteam, met oudoom Aubrey – zoals hij zelf had aangewezen – derde van links op de voorste rij, waar hij kaarsrecht met over elkaar geslagen armen zat. Alle jongens droegen gestreepte shirts en een petje met kwastjes.

Het tweetal praatte zelden met elkaar. Haar oom was een man van weinig woorden en een aangeboren terughoudendheid. Hij deed wat hij moest doen en zij keek ernaar. Ze hield van de sobere, zakelijke atmosfeer van de kleedkamer, met zijn geuren van gesteven katoen en schoensmeer. Naast het borstelen van jasjes moedigde Aubrey haar aan zijn schoenveters dicht te knopen. Stella wist dat haar moeder hem een brombeer vond, maar zij vond hem geduldig en ze voelde zich bij hem op haar gemak. Maar toen was ze een klein kind geweest. Als volwassene keek ze vaak terug en vroeg ze zich af hoe het voor Kate als aantrekkelijke, ongeduldige, energieke jonge vrouw moest zijn geweest om zonder haar man in dat huis te zitten, met alleen de ouderwetse Aubrey en de saaie tante I als gezelschap. Waren er span-

ningen geweest? Waar praatten ze 's avonds over, als Stella naar bed was? Hoe had haar moeder dit in hemelsnaam verdragen?

Direct na de oorlog waren ze naar hun vader in Berlijn gegaan. Eenmaal daar was ze beschermd geweest door de blijdschap van haar ouders over het opnieuw bij elkaar zijn. Haar kinderwereld was klein geweest en sterk begrensd. Ze onderging de snijdende kou in die eerste naoorlogse winter, bezag de troosteloze stad met de verwoeste gebouwen en de magere, droevig kijkende mensen vanuit een cocon van veiligheid en geborgenheid, net als een mens zich tijdens een storm bij zijn warme haard kan voelen.

Er waren drie Duitse mensen geweest die in het huis in Charlottenburg werkten: het inwonende dienstmeisje Gisela, een brutale meid van in de twintig; Hildegarde, de gemoedelijke rechterhand van haar moeder, die dagelijks met de tram uit Spandau kwam; en Heinz, de magere jongen die als manusje-van-alles fungeerde, zoon van een vroegere kokkin die na (voor Stella) onduidelijke problemen was vertrokken. Stella bespeurde dat er niet alleen maar eigenbelang in deze regeling school. Buiten het hoge bakstenen huis in de Meikelstrasse – een huis dat enigszins op dat van Aubrey op Mapleton Road leek – hadden de Berlijners een moeizaam bestaan. Op gedempte toon werd er over 'de Russen' gesproken. Er waren zaken in het recente verleden waarover niet werd gepraat, dingen die ze niet begreep en niet werd geacht te begrijpen. Gisela, Hildegarde en Heinz werkten voor de Drakes niet alleen voor het loon, maar ook voor bescherming.

Op een morgen was Gisela niet in de keuken. De tafel was de vorige avond gedekt, maar verder was er niets gebeurd. Hildegarde kwam binnen en nam het klaarmaken van het ontbijt op zich. Ze was zichtbaar boos en afkeurend. Heinz hield zijn hoofd gebogen toen hij de kolen binnenbracht. Toen Kate voorzichtig vroeg waar Gisela zou kunnen zijn, gaf Hildegarde mompelend antwoord zonder haar aan te kijken.

'Ze is nog steeds niet thuis, mevrouw. Ze is niet in haar kamer.'

'Maar het is' – Kate keek op haar horloge – 'halfnegen.'

Stella voelde de spanning in de lucht. Het bedrukte zwijgen van Hildegarde werd verbroken door de komst van Lawrence die de trap af draafde terwijl hij het jasje van zijn veldtenu dichtknoopte.

'Heb ik jullie laten wachten?'

‘Nee,’ zei Kate. ‘We zijn nog niet begonnen. Gisela is er niet.’

‘O nee?’ Hij tilde Stella op en gaf haar een kus. ‘Moet ze wakker worden gemaakt?’

‘Hildegarde zegt dat ze niet in haar kamer is.’

‘Geen paniek. Goeiemorgen, Hildegarde. Heinz, *guten Tag*.’

‘Goedemorgen, meneer.’ Hildegarde gaf Heinz een seintje, waarop hij gesmoord iets mompelde.

‘Geen nieuws is waarschijnlijk goed nieuws.’ Lawrence zette Stella weer neer en liep de eetkamer in. ‘Laten we maar gaan ontbijten, dan zien we tegen de tijd dat ik wegga wel hoe de situatie is.’

Stella zag de scherpe blik die haar moeder hem toewierp. Ze vond dat haar vader wel iets bozer of ongeruster had kunnen zijn – of wat dan ook. Ze gingen zitten aan de tafel in de eetkamer, een kamer waar het zo koud was dat hun adem in wolkjes te zien was. Stella voelde een kleine steek van opluchting in haar buik. Haar vader onthoofdde behendig haar ei en sneed haar toast in reepjes. Ze zat op het derde reepje te kauwen toen ze de achterdeur open en dicht hoorde gaan en er nerveuze gedempte stemmen in de keuken klonken. Kate bewoog heel even, maar Lawrence schudde zijn hoofd. Een paar minuten later kwam Gisela binnen, met een gezicht dat net zo bleek was als haar schort, blauwachtig wit, met donkere kringen onder haar ogen en wat gekleurde vegen rond haar mond waar zij of misschien Hildegarde de lipstick had weggeboend.

‘Gisela,’ zei Lawrence op zijn minzame toon. ‘We zijn blij dat je weer terug bent.’

‘Het spijt me dat ik te laat ben, meneer.’ Ze leek bijna in tranen. Stella hoopte dat ze niet ging huilen, ze vond het vreselijk als volwassenen huilden. ‘Ik heb de trein gemist.’

‘We maakten ons ongerust over je,’ zei Kate, iets nadrukkelijker.

‘Ik weet het, het spijt me, mevrouw. Het zal niet weer gebeuren.’

‘Zolang alles maar goed met je is,’ zei Lawrence. ‘Kunnen we misschien nog wat toast krijgen?’

‘Ja, meneer.’ Blij met een excuus, griste Gisela het toastrekje weg alsof het geluk moest brengen en vluchtte naar de keuken.

‘O lieve help,’ zei Kate. ‘Ze ziet er vreselijk uit. Vind je dat ik haar vandaag vrij moet geven?’